

1924 Erzurum Depreminde Yurtdışından Yapılan Yardımlar

Hüseyin KALEMLİ (*)

Özet: 13 Eylül 1924 Erzurum depremi bölgede çok büyük hasara sebep olmuştur. Bu depremin yıkıcı etkisi yurt içindeki kadar olmasa da yurtdışında da yankı uyandırmıştır. Deprem meydana getirdiği hasarın ardından depremzedelere yardım için Erzurum'da "Deprem Felaketzedelerine Yardım Komisyonu" kurulmuş, yapılan yardım talepleri neticesinde Anadolu halkı depremzedelere yardım ederken yurtdışından da birkaç ülkeden değişik miktarlarda yardımlar yapılmıştır. Yurtdışından yapılan yardımlar Uluslararası Kızılhaç Komitesi Başkanlığı tarafından Türk Kızılayı'na ulaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erzurum, Deprem, Yurtdışı, Yardım.

The Aids from Abroad in the Earthquake of Erzurum in 1924

Abstract: The earthquake of Erzurum on September 13, 1924 caused an enormous demolition in the region. Destructive effect of this earthquake also created an unpleasant effect abroad though not as much as in homeland. Subsequent to the damage of earthquake, "The Assistance Commission of Earthquake Victims" was established in Erzurum in order to help the victims of earthquake. Following the aids, while Anatolian people were giving a hand to the survivors of earthquake, different amounts of aid were received by so many countries from abroad. The aids from abroad were reached to Turkish Red Crescent by the Presidency of International Red Cross Committee.

Key Words: Erzurum, Earthquake, Abroad, Aid.

---

*) Okutman, Nevşehir Üniversitesi Rektörlüğü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi.
(e-posta: hkalemlı@hotmail.com)

Giriş

İnsanoğlunun yaşadığı tabii felaketlerin başında yer alan deprem, dünyanın çeşitli coğrafyalarında olduğu gibi Anadolu'da da birçok kez büyük hasara sebep olmuştur. Çalışmamıza konu olan Erzurum ise deprem kuşağı üzerindedir ve günümüze kadar birçok şiddetli depreme maruz kalmış, birçok can ve mal kaybına uğramıştır (Tozlu, 2001: 94).

Geçmişte çeşitli depremlere sahne olan Erzurum, Cumhuriyet döneminde de birkaç kez şiddetli depreme maruz kalmıştır. Uzun savaşlardan yorgun ve bitkin düşmüş olan Erzurum halkı 1924 yılı içerisinde üç deprem yaşamıştır. 13 Mayıs ve 6 Eylül 1924'de meydana gelen depremlerin etkisi ortadan kaldırılamadan 13 Eylül'de daha büyük bir depremin meydana gelmesi tahribatın boyutunu çok daha fazla artırmıştır. Kış aylarının yaklaştığı günlerde meydana gelen bu deprem halkı çok büyük sıkıntıya sokmakla birlikte birçok can kaybı ve maddi hasara sebep olmuştur.

Bu depremin yaraları hemen sarılmalıydı. Bir an önce savaşlardan yoksul düşen Erzurum halkının imdadına koşulmalıydı. Bu nedenle halkın ihtiyaçlarını karşılamak için Hükümet ve idari yetkililer hızlı bir şekilde çalışmalara başlamışlardı. Erzurum depremi Anadolu halkının zor günlerdeki dayanışma yeteneğini bir kez daha göstermişti. Anadolu halkı Erzurum felaketzedelerinin durumuna duyarsız kalmayarak hemen yardım komisyonlarına başışta bulunmaya başladı.

Doğal afetlerin meydana getirmiş olduğu insan ve maddi kayıplar sadece meydana geldiği bölge ya da ülke insanının acıma ve yardım duygularını etkilemekle sınırlı kalmamıştır. Felaketli günlerde insanlığın acıma duyguları evrensel bir şekilde harekete geçerek sınırlar ötesinde hatta okyanuslar ötesinde zor durumdaki muhtaçlara yardım götürülmesini amaçlamıştır.

Erzurum depremi sırasında yurtdışından yapılan yardımlar bu ortak evrensel yardım duygusunun bir örneğini ortaya koymaktadır. Depremin meydana getirdiği can ve mal kaybı dünyanın farklı yerlerinde acıma ve yardım duygularını harekete geçirmiş ve felaketzedelere Amerika ve Avrupa Kıtaları ile Uzak Doğu'dan maddi yardımlar gönderilmiştir.

I. 1924 Erzurum Depremi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu müteakip Erzurum'u sarsan ilk depremler 1924 yılı içerisinde meydana geldi. İlki 13 Mayıs 1924'de Horasan ve çevresinde meydana gelen depremde can kaybı olmamasına karşılık maddi hasar oldu. Bu depremden Erzurum şehir merkezi çok fazla etkilenmemiş, Horasan ve çevresinde insan kaybı olmamasına karşılık iki yüzden fazla hane yıkılmış, erzak ve eşyalar mahvolmuştu.

Bu depremin yaralarını sarmak için Hükümet tarafından yapılan yardımlar ve Erzurum Vilayeti'nin çalışmaları ile köylerde yıkılan evlerin yapımına başlanmış, fakat 6 Eylül 1924'de bölgede yeni bir deprem daha olmuştur. Meydana gelen bu yeni deprem felaketin boyutunu büyütmüş, yapımı devam eden binaların bir kısmının da yıkılmasına neden olmuştur. (Atnur, 2006: 27-30).

Erzurum'un Pasinler Kazası, Horasan ve Aras Nahiyeleri civarında 13 Mayıs ve 6 Eylül'de meydana gelen depremlerden sonra yine aynı merkezli olmakla birlikte etraf kazaları da etkileyen üçüncü ve şiddet açısından en büyük deprem 13 Eylül 1924 tarihinde "alaturka saat 10:30" alafrağa saat ikindiye biraz geçe (14:34) meydana geldi. Bu deprem önceliklere göre daha büyük olup, şiddeti 6.8 veya 6.9 olarak ölçülmüştür (Babüroğlu, 1993: 20; Ayhan, Alsan, Sancaklı ve Üçer, 1980: 30; Ergin, Güçlü ve Uz, 1967: 39; Atnur, 2006: 33).

Bir dakika kadar devam eden deprem, Erzurum merkez, Hasankale, Hınıs, Narman, Tortum ilçeleri ile Ardahan ve Kars çevresinde etkili oldu. Deprem birçok yerleşim yerinin yanı sıra demiryolu hattı üzerinde de hasara neden oldu. Bu sarsıntıda en fazla hasar Pasinler (Hasankale) ve çevre köylerinde oldu (Cumhuriyet, 16 Eylül 1340 / 1924; Atnur, 2006; 35-36; Ortak, 2002: 191-192).

Depremin ardından ortaya çıkan insan kaybı ve hasarlarla ilgili olarak gerek basınla gerekse çeşitli yazışmalarda farklı rakamlar ortaya çıkmıştır. Deprem sonrası insan kayıpları ve hasarlarla ilgili net bir bilgi ortaya koyabilmek için yapılan tespit çalışmaları bir hayli zaman almış, uzun süren çalışmalar sonunda 16 Ekim 1924'de Erzurum Valiliği'nden Başvekâlet'e gönderilen aşağıdaki telgrafla insan kayıpları ve ortaya çıkan maddi hasar miktarı netleşmiştir.

"Pasinler merkez nahiyesinde: 38 kişi ölmüş, 40 hayvan telef olmuştu. 685 hane tamamen ve 11946 nüfus ve 22693 hayvanı barındıran 641 hane kısmen yıkılmıştı. Velibaba (Aras) Nahiyesi: 62 kişi ölmüş, 237 hayvan telef olmuştu. 954 hane tamamen ve 6537 nüfuslu 20.586 hayvanlı 199 hane kısmen haraptı. Karayazı Nahiyesi'nde: 63 kişi ölmüş ve 176 hayvan telef olmuştu. 791 hane tamamen 7569 nüfuslu, 7336 hayvanlı 345 hane kısmen yıkılmıştı. Horasan Nahiyesi'nde: 47 nüfus ölmüş, 86 hayvan telef olmuştu. 1033 hane tamamen ve 5101 nüfus ile 7586 hayvan barındıran 127 hane kısmen yıkılmıştı.

Hınıs Kazası'nın Söylemez Nahiyesi'nde: 2 kişi ölmüş, 290 hayvan telef olmuştu. 46 hane tamamen ve 280 nüfuslu, 627 hayvanlı 228 hane kısmen yıkılmıştı. Narman Kazası'nda: 1 kişi ölmüş 290 hayvan telef olmuştu. 273 hane tamamen ve 2784 nüfuslu 3200 hayvanlı 927 hane kısmen yıkılmıştı. Erzurum merkezde: 1 kişi ölmüş, 5 hane tamamen ve 47 hane de kısmen yıkılmıştı. Toplam nüfus kaybı 212, telef olan hayvan sayısı 1119 idi. 3787 hane tamamen yıkılmış, 31.227 nüfus ve 62.028 hayvanı barındıran 2514 hane kısmen harap olmuştu" (Atnur, 2006: 43-44).

Erzurum ve civarında meydana gelen şiddetli deprem üzerine felaketzedelerin yaralarını sarmak için Erzurum Valisi Zühtü (Durukan) Bey tarafından 17 Eylül'de Hilal-i Ahmer'den istenilen yardım talebinde depremle ilgili şu ifadelerle yer verilmekte idi: 13 Eylül'de meydana gelen hareket-i arz da Erzurum Vilayeti'nin Hasankale Kazası'nın Velibaba Nahiyesi'ne tabii Mindivan, Bozvıran, Komason, Çamurlu, Zanzak Nahiyesi'nin Zars Kariyelerinin binaları taş üzerinde taş kalmamak üzere yıkılarak bilumum hayvanat ve eşya mahv ve telef oldu. Bu köylerde yüz yirmi altı nüfus ölü ve birçokta ağır ve hafif yaralıları vardır. Oranın ahalisi Harbi Umumi'de göç etmediğinden felaketzedelere

yardım edecek durumda olmamalarına rağmen yardımlarını yapmaktalar. Kuruluşundan beri çaresizlere şefkat ellerini uzatan, acılarını dindirmeye çalışan Hilal-i Ahmer heyeti muhteremesinden enkaz altından kurtarılan, yağmurlu hava altında bulunan altı köyün iki yüz elli haneden ibaret çaresizlerine iki yüz elli çadırın süratle gönderilmesini, iaşe ve elbise yardımlarını önemle rica ve istirham ederim efendim. (Kızılay Arşivi (K.A). Kutu No (K). 93 / Belge No (B). 174-174.1-174.2).

13 Eylül depremi ardından yapılan ilk yardım faaliyetleri mahalli boyutta idi. Kısa süre içinde Hükümet yardım çalışmalarını düzene koymak maksadıyla harekete geçti. Dâhiliye Vekâleti, felaketzedelere yapılan yardımları toplamak için “Erzurum Felaketzedeğâni Komisyonu” kurulmasını ve yapılan yardımların Vekâlet’e bildirilmesini istedi (Cumhuriyet, 3 Teşrinievvel 1340 / 3 Ekim 1924; Ortak, 2002: 197). Daha sonra dokuz maddelik bir kararname¹ hazırlanarak Vali Zühtü Bey başkanlığında “Hareket-i Arz Felaketzedeğâni Komisyonu” kuruldu. Hazırlanan kararnameye göre ilçelerde alt komisyonlar kurulacak, bütün askeri ve mülki araçlar komisyon emrinde depremzedelere yardım edecekler, depremzedeler için zeminlikler bir buçuk ayda tamamlanacak, halkın açıkta kalan tahıl ürünleri hükümetçe korunacaktır. Kararname telgrafla Gazi Mustafa Kemal Paşa’ya sunulmuş ve onay almıştır (Cumhuriyet, 5 Teşrinievvel 1340 / 5 Ekim 1924; Atnur, 2006: 101-103).

Felaketzedeler için toplanan yardımlar Hilal-i Ahmer vasıtası ile Erzurum’a gönderildiği gibi, Ziraat Bankası’nın bütün şubeleri verilecek yardımları ücretsiz kabul edip bölgeye ulaştıracaklardı. Yine Ziraat Bankası depremden etkilenen çiftçilere iki yıl süreli kredi sağlayıp, çiftçilerin ödeme günü gelmiş borçlarını erteleyecekti (Cumhuriyet, 20 Eylül 1340 / 1924; Atnur, 2006: 129; Çapa, 2003: 652; Ortak, 2002: 196)

Erzurum depreminin yıkıcı etkisi Hükümeti ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti’ni olduğu kadar, halkı da felaketzedeler lehine yardım yapmaya sevk etti. Halkın depremzedelere yardım yapmalarını teşvik hususunda basının gayretleri takdire şayandır. Bu hususta Cumhuriyet gazetesi 20 Eylül tarihinden itibaren bir yardım çalışması başlattı. Gazetenin ilk cümleleri “Erzurum felaketzedeleri için bir teberru defteri açıyoruz. Manzara çok fecidir, yardım ediniz, gözyaşlarıyla sulanan harabelerden gelen iniltiler kardeşlerimizin feryadı, aç ve çıplak kadınların, mini mini yavrucakların figanıdır. Türk’ün rahm ve şefkati bu gözyaşlarını dindirecektir” (Cumhuriyet, 20 Eylül 1340 / 1924). Cumhuriyet gazetesi bu duygusal başlıkların ardından devam eden günlerde de halkı felaketzedeler lehine yardım çağırıp Erzurum halkının başına gelenleri anlatmakta idi. Depremin boyutu hakkında bilgiler veren Varlık gazetesi, Hilal-i Ahmer’in yardım çabalarından bahsedip, ülkenin her tarafında felaketzedeler için bağış toplandığını okuyucularına duyuruyordu (Atnur, 2006: 122). Samsun’da çıkan Haber gazetesi, 3 Ekim tarihili sayısında “felaketzedelere yardım vicdani borcumuzdur” diye yazıp, 21 Ekim 1924’de Erzurum ve Erzurumlulardan övgüyle bahsetmekteydi (Akbulut, 2003: 108-111).

1) Kararname metni için bakınız; Atnur, a.g.e, s. 101-103.

II. Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum Depremi Münasebetiyle Erzurum'a İkinci Gelişi ve Yaptığı Çalışmalar

Deprem olduğu dönemde Gazi Mustafa Kemal Paşa Sonbahar seyahatleri² denilen gezilerine devam etmekte idi. Depremın neden olduğu insan kaybı ve hasarlarla ilgili en ayrıntılı bilgilerden biriside Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın seyahatleri sırasında kendisine Trabzon'da iken Erzurum Valisi Zühtü Bey tarafından gönderilen rapor ile ortaya çıkmıştı.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Sonbahar seyahatleri kapsamında Hamidiye Zırhlısı ile 15 Eylül 1924'de saat 11'de Trabzon'a geldi. Halkın coşkun gösterileri ile karşılanan Gazi Mustafa Kemal Paşa, 15-16 Eylül günlerinde Trabzon'da çeşitli toplantı, açılış ve ziyaretlerde bulundu (Akın, 2008: 94-95). 16 Eylül'de ajanslardan gelen gazete ve telgraflardan, 13 Eylül'de Erzurum'da meydana gelen yıkıcı depremin öğrenilmesi Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı çok üzdü. Gazi Mustafa Kemal Paşa, hemen Erzurum Valiliği ve Belediye Başkanlığı'na aşağıdaki telgrafi gönderdi: "Erzurum Vilayeti'nin çeşitli yerlerinde deprem olduğu büyük bir üzüntü ile haber alındı. Bilgi verilmesini ve zarar derecesinin bildirilmesini rica ederim" (Akın, 2008: 95). Bundan başka Başkâtip Tevfik Bey'e emir vererek hükümetin deprem hakkında yaptığı çalışmalar hakkında bilgi istedi (Cumhuriyet, 18 Eylül 1340/1924).

16 Eylül'de Erzurum Belediye Başkanı Nafız (Dumlu), Belediye ve İl Encümeni Üyelerinin imzaladıkları bir telgrafla Gazi'ye cevap verildi. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın acılarını paylaşmasına teşekkür eden imza sahipleri kendilerini özlemle Erzurum'a davet etmekteydiler (Akın, 2008: 95). Daha sonraki gönderilen bir telgrafta ise, depremin sebep olduğu hasar ve yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmekteydi.³

- 2) Saltanatın kaldırılıp Cumhuriyet'in ilan edilmesi modern Türkiye'nin oluşumunda önemli aşamalardan birisidir. Yapılacak çok iş vardı, bu nedenle Gazi Mustafa Kemal Paşa yaptıklarını halka anlatmak, benimsetmek ve onlarla kaynaşmak için yurt gezilerine çıkmıştır. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Sonbahar seyahatleri de bu anlamda çok önemliydi. Sonbahar seyahatleri 29 Ağustos 1924 tarihinde başlayıp 18 Ekim 1924 tarihinde sona erer. Gazi Mustafa Kemal Paşa, 29 Ağustos 1924 Cuma günü, Dumlupınar'a gitmek üzere Ankara'dan hareket etti ve Yunan istila ordularının çöküşüne tanık olan Çalköy yöresindeki yiğitlik meydanında şehitler anıtının temelini attı. Gazi Dumlupınar dönüşünde Eskişehir'den Karaköy yolu ile Bursa'ya geçti. Bursa'nın kurtuluş bayramında hazır bulundu. Bursa'da ki kısa dinlenmeden sonra, Hamidiye Zırhlısı ile Mudanya'dan hareket ederek Karadeniz limanlarından Trabzon, Rize, Giresun, Ordu ve Samsun'a uğradı. Erzurum bölgesindeki deprem felaketi dolayısıyla gezi programını değiştirerek, Amasya, Sivas, Erzincan üzerinden felaketzedelerin yardımına koştu. Gazi ve beraberindeki heyet halkla içten temaslarda bulunarak halkın dertlerini, ihtiyaçlarını dinlediler. Felaketzedelerin acılarının azaltılması ve giderilmesi için uğraşılar. Musul meselesindeki anlaşmazlık üzerine geziye son vererek Büyük Millet Meclisi'ni hemen toplantıya çağırdı ve Ankara'ya döndüler. (Atatürk'ün Sonbahar Gezileri, Çev. Fehmi AKIN, Ankara, 2008)
- 3) Bu makalenin konusu daha çok deprem felaketzedeleri için yurtdışından yapılan yardımlarla ilgili olduğu için doğrudan doğruya depreme ilgili bütün raporlara yer vermek yerine depremin meydana getirdiği hasarla ilgili en sağlam bilgi muhtevasına sahip Erzurum'dan Başvekâlet'e gönderilen

Karadeniz Bölgesi'nde gezilerine devam eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, Erzurumluların ısrarlı davetleri üzerine seyahatlerini yarıda keserek Erzurum'a gitme kararı aldı. 17 Eylül 1924'de Rize'de, 19 Eylül 1924'de Giresun ve Ordu'da, 20 Eylül 1924'de Samsun'da bulundu. 24 Eylül akşamı karayolu ile Samsun'dan Amasya'ya geçen Gazi Mustafa Kemal Paşa, geceyi Amasya'da geçirdikten sonra 25 Eylül'de Tokat'a, buradan 27 Eylül'de Sivas'a geçerek Sivas'tan Erzincan'a geçti. Erzincan'da bir gün kalan Gazi Mustafa Kemal Paşa, 30 Eylül 1924 sabahı saat 8.00'de Erzurum'a hareket etti (Önder, 1998: 170).

Berberindeki heyetle akşama doğru saat 17'de Ilıca'ya varan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Ilıca-Erzurum arasındaki yolun iki tarafında atlı ve yaya olarak sıralanan halk, cemiyetler, memurlar ve askerler tarafından çok görkemli bir şekilde karşılanıp, sevgi gösterileri ve "Çok Yaşa" sesleri arasında İstanbul Kapı'ya geldi. Karşılama için şehrin girişinde toplar atıldı, tezahüratlar yapıldı, kurbanlar kesildi. Şehir girişinden itibaren özel olarak hazırlanan arabaya binen Gazi Mustafa Kemal Paşa, iki tarafındaki atlılarla birlikte Hükümet Konağı'na geldi (Cumhuriyet, 2 Teşrinievvel 1340 / 2 Ekim 1924; Akın, 2008: 144; Önder, 1998: 170-171; Atnur, 2006: 50; Ortak, 2002: 196; Çapa, 2003: 645).

Hükümet Konağı'nda bir süre dinlenen Gazi, Erzurum'da yeni yapılan bir cadde-nin açılışına katıldı. Erzurum Belediye Başkanı Nafiz Bey, Erzurumluların caddeye Gazi Mustafa Kemal Paşa adını vermek istediklerini ifade edince, Gazi; "Ben faniyim, ama Cumhuriyetimiz ebediyen yaşayacaktır. Caddeye Cumhuriyet adının verilmesi daha uygundur" diyerek Cumhuriyet Caddesi'nin açılışını yaptı (Önder, 1998: 171).

Cadde açılışından sonra Gazi Mustafa Kemal Paşa, şerefine düzenlenen yüz kişilik yemeğe katıldı. Yemekte Erzurumlular adına Erkek Öğretmen Okulu (Muallim Mektebi) Müdürü Cemal Bey tarafından bir konuşma yapıldı (Önder, 1998: 171; Akın, 2008: 144). Cemal Bey'in yapmış olduğu konuşma Gazi'yi duygulandırmıştı. Gazi, karşılık olarak geçmişte yaşanan günlerle o anı bağdaştıran uzun ve duygulu bir konuşma yaptı (Atnur, 2006: 59).

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 1 Ekim'de Valilikte Vali Zühtü Bey'in başkanlığındaki Hareket-i Arz Felaketzedegâni Komisyonu'yla bir toplantı yaptı. Toplantıda depremin büyüklüğü, meydana getirdiği hasar ve felaketzedelere yapılacak yardımlar hakkında görüşmeler yapıldı (Cumhuriyet, 2 Teşrinievvel 1340 / 2 Ekim 1924; Önder, 1998: 173; Atnur, 2006: 64; Ortak, 2002: 197-198). Aynı gün Gazi, eşi Latife Hanım ve maiyetindekiler felaketzedeler için çeşitli miktarlarda yardımda bulundular.⁴

16 Ekim 1924 tarihli telgrafta yer verilmiştir. Bu nedenle depremin neden olduğu hasarla ilgili Erzurum Valisi Zühtü Bey'in Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği 12 maddelik rapor için bakınız: Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Sonbahar Seyahatleri, Ankara, 1341/1925, s. 75-78; Fehmi Akın, Atatürk'ün Sonbahar Gezileri, s. 94-98; İbrahim Ethem Atnur, Reis-i Cumhur'un Doğu İncelemeleri, Ankara, 2006, s. 38-40.

4) Felaketzedeler için Gazi 10.000, Latife Hanım 10.000 lira verdikleri gibi, yanlarında bulunan Bozok Milletvekili Salih, İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi, Gaziantep Milletvekili Kılıç Ali,

2 Ekim günü sabah sekizde maiyeti, erkânı ve Kolordu Komutanlarıyla birlikte Erzurum'dan otomobillerle hareket eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, Hasankale Kazası ve köylerini ziyaret edip, depremin Hasankale'de sebep olduğu hasar hakkında bilgi alarak kıştan hemen önce acilen yapılması gereken yardımlar hakkında görüşmelerde bulundu. Hasankale'den sonra depremin yerle bir ettiği Köprüköy, Yağan, Emrekom, Mindivan, Komasor, Döllek köylerine giderek felaketzedelerle görüşmeler yaptı (Cumhuriyet, 5 Teşrinievvel 1340 / 5 Ekim 1924; Tanin, 5 Teşrinievvel 1340 / 5 Ekim 1924; Akın, 2008: 151-153; Atnur, 2006: 64-67; Çapa, 2003: 649; Ortak, 2002: 198-199).

4 Ekim'de Erzurum'dan saat 11'de hareketle akşam saat 18'de Sarıkamış'a varan Gazi Mustafa Kemal Paşa, halk ile görüşerek ihtiyaçlarını sorup, yapılacak yardımlar hakkında bilgi vererek bölgede çeşitli incelemelerde bulundu (Cumhuriyet, 5 Teşrinievvel 1340 / 5 Ekim 1924; Akın, 2008: 154; Ortak, 2002: 199-200).

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 5 Ekim'de Sarıkamış'ta çeşitli inceleme ve ziyaretlerde bulundu. 6 Ekim sabahı Sarıkamış'tan trenle Kars'a geçti. Kars'ta Hükümet, Belediye, Halk Fırkası, Türk Ocağı, Komutanlık dairelerini ve kız okulunu ziyaret etti. Halk heyetlerini, subayları, memurları kabul ederek, depremden dolayı İl içinde meydana gelen zararlarla ilgili bilgi aldı ve yapılacak yardımlar hakkında emirler verdi. Türk Ocağı'nda onurlarına oyunlar oynandı ve teşriflerinden dolayı coşkulu konuşmalarla duygular dile getirildi. Akşam tekrar Sarıkamış'a dönen Gazi Mustafa Kemal Paşa, 7 Ekim'de incelemelerini burada sürdürdü ve 8 Ekim Çarşamba günü tekrar Erzurum'a döndü (Akın, 2008: 156-157). Erzurum'da Felaketzedelere Yardım Komisyonu'yla yapılmakta olan işler hakkında görüşmeler yaptı. 9 Ekim günü Muş ve Bitlis Heyetleriyle görüştü, öğleden sonra Belediye'yi, Komutanlık'ı, Hastane'yi ve okulları ziyaret etti. 10 Ekim sabahı Erzurum'dan ayrıldı (Önder, 1998: 174; Akın, 2008: 158).

III. Erzurum Depreminin Dolayı Yurtdışından Yapılan Yardımlar ve Kamuoyuna Yansımaları

Erzurum depreminin etkisi yurt içinde olduğu gibi yurtdışında da görülmüştür. Bu hususta Uluslararası Kızılhaç Komitesi yardım yapma isteğinde bulunmuş ve bu isteğini Türk Kızılayı'na bildirmiştir.

Depremden sonra 21 Eylül 1924'de Uluslararası Kızılhaç Komitesi Başkanı Gustave Ador, Türk Kızılay Başkanı'na gönderdiği telgrafta Uluslararası Komite Erzurum depreminin etkilenmiştir. Komite adına sizlerle aynı duyguyu paylaştığımı belirtirim. Uluslararası yardım çağrısında bulunmak için sizin taleplerinizi bekliyoruz. Komite veya ortak komisyonun yardım önerisini kabul ediniz demekteydi (K.A. K. 1244 / B. 98).

Rize Milletvekili Rauf Beyler üçer yüz lira, Cumhurbaşkanlığı Başkâtibi Tevfik Bey 200, Başyaver Rusuhi, Muhafız Birliği Komutanı İsmail Hakkı Beyler 100'er, Yaver Muzaffer ile Özel Kalem Kâtibi Memduh Beyler ellişer lira yardımda bulundular. (Fehmi Akın, Atatürk'ün Sonbahar Gezileri, s. 151).

Kızılay depremzedelere gerekli yardımları yaparken yurtdışından da felaketzedelere yardım yapılması hususunda gelen öneriye binaen Kızılhaç Komitesi'ne yardım çağrısı yapmıştır. Kızılay'ın bu yardım çağrısı üzerine Uluslararası Kızılhaç Komitesi adına Başkan Gustave Ador ve Başkan Yardımcısı Paul Des Gouttes tarafından Erzurum felaketzedeleri için Cenevre'de 1 Ekim 1924'de "Erzurum'da ki Felaketzedelere Yardım Çağrısı" başlıklı bir genelge yayınlanmıştır. Yayınlanan bu genelgede şu ifadelere yer verilmekteydi:

Sayın Başkanlar ve Kızılhaç Merkez Komitesi Üyeleri,

Aldığımız telgraflar 13 Eylül'de bir depremin Erzurum bölgesini salladığını belirtiyor. Artçı depremler depremden sonraki günlerde de artarak devam etmiş, Kars ve Ardahan illerine ulaşmış ve oldukça büyük hasarlara yol açmıştır. 3.878 ev tamamen yıkılmış, 2525 ev kısmen tahrip olmuş, yaralıları hariç 202 insan hayatını kaybetmiş, 25000 kişi yılın bu vaktinde bu yüksek bölgelerde gittikçe şiddetlenen iklimin acımasızlığına maruz bir şekilde evsiz ve çaresiz kalmıştır. Türk Hükümeti ve Kızılayı bölgeye acil yardım göndermiş fakat daha önceki yıllarda yerine getirmek zorunda kaldıkları bir hayli çabadan ötürü kaynakları çok kısıtlıdır. Aynı zamanda Türk Kızılayı'nda 21 Eylül tarihli telgrafla Uluslararası Kızılhaç Komitesi'ne başvurmuştur. Telgrafta "Komitenin büyük hasarlarından muzdarip Erzurum depremzedeleri yararına kaynak gönderme iyiliğinde bulunmasını rica ediyoruz- Kızılay" denmektedir.

Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Türk Kızılayı'nın depremzedelere sağlayacağı büyük yardım görevinde felaketzedelere yardımcı olmak üzere Kızılhaç topluluğunun bütün ulusal merkez komitelerine gereği için ivedi yazı gönderiyor.

Yardımlar Cenevre'de bulunan Promenade du Pin adresindeki Uluslararası Kızılhaç Komitesi'ne iletilebilir veya İstanbul Mahmudi Caddesi'ndeki Türk Kızılayı'na doğrudan gönderilebilir.

Yardım çağrımıza vereceğiniz yanıtın ötürü sizlere önceden teşekkür eder ve en içten saygılarımızı sunarız (K.A. K. 1244 / B. 19).

Yine Cenevre'de Uluslararası Kızılhaç Komitesi tarafından Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderilen 16 Ocak 1925'de gönderilen bir telgrafta şöyle denilmekte idi: Ülkenizi sarsan bu felaketten etkilendik. Derin üzüntülerimizi bildiririz. Yeni yardım gönderebilmemize olumlu etkide bulunacağından Erzurum felaketini resimlerle tasvir eden ayrıntılı bir yazı yayınlayacağız. Lütfen gerekli evrakı ivedilikle gönderiniz (K.A. K. 1244 / B. 134).

Erzurum depreminin ilk yankı bulduğu ülkelerden biri Fransa olmuştur. Fransa Cumhurbaşkanı Gaston Daumergue, 29 Eylül 1924'de Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya şu telgrafı göndermişti: "Zat-ı âlilerin bizzat ilk tesellileri ve yardımları kendilerine götürdüğü Erzurum'un zavallı ahalisini o kadar feci surette elemnâk eden felaketi pek şiddetli bir teessürle haber aldım. Türkiye'nin bu vechile dışarı olduğu musibete Fransa'nın samimi iştirakini zat-ı âlinize ifade ve beyan etmek isterim" (Cumhuriyet, 3 Teşrinievvel 1340 / 3 Ekim 1924; Atnur, 2006: 98; Ortak, 2002: 198).

Fransa Hükümeti, deprem mağdurları için 50.000 frank göndermiş (Cumhuriyet, 3 Teşrinievvel 1340; Ortak, 2002: 198), Fransa Başbakanı'nda İsmet Paşa'ya üzüntülerini iletmişti. 30 Eylül'de İsmet Paşa, cevap telgrafında Fransa Hükümeti'nin acıyı paylaşmasına teşekkür ederek, felaketzedelerin bu ilgiden teselli bulacaklarını ifade etmişti (Atnur, 2006: 98).

1 Ekim 1924'de ise Gazi Mustafa Kemal Paşa, Erzurum'dan Fransa Cumhurbaşkanı'na cevap olmak üzere İsmet Paşa'ya şu telgrafı gönderdi:

“Fransa Reis-i Cumhuri'nun telgraf namesine atideki mealde imzamlı bir cevap yazıp keşide buyurmanızı rica ederim.

Paris'te Fransa Reis-i Cumhuri Mösyö Gaston Daumergue Erzurum halkının دچار olduğu felaket dolayısıyla zat-ı âlilerinin derin teessürlerini ve Fransa'nın samimi bir alaka ile Türkiye'nin kederine iştirakine ifade telgrafınızı aldım. Musibete uğrayanlarla temas geldiğim ilk günde ve derin teessürlerimin en şedid bir zamanında beni bulan büyük dostane tesellinizden duyduğum hiss-i teşekkürü itimad buyurmanızı rica ederim” (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). Bakanlar Kurulu Kararları (BKK). 030.01.40.237.4; Cumhuriyet, 3 Teşrinievvel 1340 / 3 Ekim 1924; Atnur, 2006: 98-99; Ortak, 2002: 198).

Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa, Erzurum felaketzedeleri için önemli bir miktarda yardım yaptı. Bu hususta Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın İsmet Paşa'ya 5 Ekim 1924'de Sarıkamış'tan gönderdiği telgrafta şu bilgiler yer almaktaydı:

“Taraftından Abbas Hilmi Paşa'yı ziyaretle hareket-i arz felaketzedeleri için elli bin liradan aşağı olmamak üzere muavenette bulunmasını rica ettiğimi Erzurum'dan Yunus Nadi Bey'e yazmıştım. Bunun üzerine malum teberruatda bulunulmuştur efendim” (BCA. BKK. 030.01.40.237.12.4; Atnur, 2006: 133)

Söz konusu yardım daha sonra basına da yansdı ve Varlık gazetesinde şu şekilde yer aldı:

“Felaketzedelere elli bin lira

Hidiv-i Mısır Abbas Hilmi Paşa Erzurum felaketzedelerine muavenet olmak üzere Reis-i Cumhuri Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri emrine elli bin lira Osmanlı bankası vasıtasıyla gönderdiğini memnuniyet ve şükranla İstanbul refikamız da gördük.

Felaketzede kardeşlerimize karşı Abbas Hilmi Paşa Hazretlerinin göstermiş olduğu bu müstesna ve ulvi teberru lisan-ı şükranla kayd ve zikr ederiz” (Atnur, 2006: 133)

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Sarıkamış'ta bulunduğu sırada Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'nın İstanbul'a gelişi ve üzüntülerini bildirerek göndermiş olduğu 50.000 bin liralık yardım Cumhuriyet gazetesine de konu oldu (Cumhuriyet, 5 Teşrinievvel 1340 / 5 Ekim 1924; Ortak, 2002: 200).

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 15 Ekim 1924'de Erzurum felaketzedelerine Cemiyet'in yaptığı yardımları ve kendisine iletilen bağışları açıkladı. Cemiyet'e yapılan bağışların

kuruş hesabı ile tutulduğu ve bu yardımlar arasında Mısır Hidivi Validesi'nin 410.000 kuruş yardım yaptığı görülmektedir (Atnur, 2006: 128).

Amerika Salib-i Ahmeri, Hükümet'e müracaat ederek deprem bölgesine heyet gönderme isteğinde bulunmuşsa da Ankara Hükümeti, yardım malzemelerinin İstanbul'da ilgililere teslim edilmesini uygun bulmuştur. Amerika Salib-i Ahmeri bu cevap üzerine Amerika Elçiliği aracılığı ile Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekâleti'nin İstanbul Temsilcisi Nusret Bey'e 1.000 liralık yardımı teslim etmiş ve malzeme yardımı yapacağı sözüünü de vermiştir. Bu yardım da Hilal-i Ahmer vasıtası ile bölgeye gönderilmiştir (Cumhuriyet, 8 Teşrinievvel 1340 / 8 Ekim 1924; Cumhuriyet, 15 Teşrinievvel 1340 / 15 Ekim 1924; Ortak, 2002: 201). Amerika Salib-i Ahmeri'nin göndermiş olduğu bin Türk Liralık bu yardımı 14 Ekim 1924'de Hariciye Vekâleti İstanbul Temsilcisi'nin yukarıdaki ifade ile Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bildirdiğini Kızılay Arşivi belgesinde de görmekteyiz (K.A. K. 94 / B. 199).

Uluslararası Kızıllaç Komitesi adına Hazine Şefi F. Sutter, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderdiği 7 Ekim 1924 tarihli yazıda Komite'nin talimatları üzerine Erzurum depreminden muzdarip olanlar için 5000 franklık yardım gönderdiklerini ve bundan mutlu olduklarını belirtmekte idi (K.A. K. 94 / B. 223). Uluslararası Kızıllaç Komitesi, Hilal-i Ahmer'e bu yardımı göndermekle birlikte Kızıllaç şubelerini yine yardıma çağırmıştır (Ortak, 2002: 201).

Yugoslavya Kızıllaç Cemiyeti, 22 Ekim 1924'de Osmanlı Kızılayı'na Erzurum depremi için yardım etme beyanında bulunmuştur. Yugoslavya Krallığı Kızıllaç Başkanı S.C.S imzalı beyanatta; "Yugoslavya Krallığı Kızıllaç Merkez Komitesi, Erzurum bölgesindeki talihsiz depremlere yardım amacıyla 2000 frank değerinde Credit Lyonnais Paris Bankası çekini mektupta ilişikte göndermekten gurur duyar. Söz konusu alındı makbuzunu tarafımıza gönderme iyiliğinde bulunmanızı rica ederken en içten dileklerimizle saygılarımızı sunarız" denilmekteydi (K.A. K. 94 / B. 226).

Bu yardım teklifini Cenevre'de bulunan Uluslararası Kızıllaç Komitesi Başkan Yardımcısı Paul Des Gouttes, 27 Ekim 1924'de Türk Kızılayı Başkanlığı'na şu şekilde bildirmiştir: "Yugoslavya Kızıllaç Merkez Komitesi Erzurum'daki felaketzedelere yardım amaçlı 2000 frank değerinde olan Paris'te ki Credit Lyonnais Bankası çekini size ulaştıracağımı 22 Ekim 1924'de bize bildirdi. Bunu size iletmekten onur duyar, en içten dileklerimizle saygılarımızı sunarız" (K.A. K. 94 / B. 227).

16 Aralık 1924'de Uluslararası Kızıllaç Komitesi Hazinesarlık Şefi F. Shutter, Türk Kızılayı Hazinesarı'na taahhütlü olarak gönderdiği posta çeki numarası ve telgrafta şöyle demektedir: "Erzurum'da ki depremlere için Uluslararası Kızıllaç Örgütü'nün en son gönderisinden bu yana topladığı para miktarını İsviçre "Union de Banques (İsviçre Bankalar Birliği)" Bankası "....." numaralı 665.35 frank tutarındaki çekle ilişikte göndermekten onur duyarız" (K.A. K. 94 / B. 234).

Çekin ayrıntılarında ise F. Shutter, 200 frank Belçika'nın Bern'de ki tam yetkili temsilcisi Me Peltzer tarafından kişisel ve Havana'da ki Küba Kızılhaçı tarafından 465.35 frank yardım yapıldığını belirtmiştir. Toplamda 665.35 frank eden yardımın teslim alındığının ilişikteki alındı makbuzu ile bildirilmesini rica edip en içten dileklerini sunmuştur (K.A. K. 94 / B. 234).

Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin teslim aldığı 665.35 frank'lık bu yardım Federal Bank A. Ş. tarafından 9395/1870 no'lu havale ile 29 Aralık 1924'de Türk Kızılay Cemiyeti'ne ulaştırılmıştır (K.A. K. 94 / B. 234.1).

Estonya Kızılhaç Merkez Komitesi, 24 Kasım 1924'de Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin yardım genelgesine katılmış ve Erzurum depremedelerine az miktarda da olsa yardımda bulunmuştur. Estonya Kızılhaç Merkez Komitesi tam yetkili elçisi J. Nyman tarafından Türk Kızılayı Başkanlığı'na 63371 no'lu bir çek gönderilmiştir. Yardımla ilgili olarak ise Türk Kızılayı'na şu şekilde beyanatta bulunulmuştur: "Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin 242 no'lu genelgesine atfen Erzurum'da ki felaketzedeler yararına Estonya Kızılhaç Merkez Yönetimi'nin almış olduğu 100 \$ bağış kararını size bildirmekten onur duyarız.

İlişikte 100 \$'lık çek vardır. Alındığının bize bildirilmesi iyiliğinde bulununuz.

Çok etkili bir şekilde katkıda bulunamadığımıza üzüldüğümüzü bildirir, en içten dileklerimizle saygılarımızı sunarız" (K.A. K. 94 / B. 232).

Uluslararası Kızılhaç Komitesi, 29 Aralık 1924'de 1925 yılının hayırlara vesile olmasını dileyerek Japon Kızılhaçı'nın Erzurum felaketzedeleri için göndermiş olduğu yardımı Türk Kızılayı'na iletmiştir. 29 Aralık 1924'de Hazine Şefi F. Sutter tarafından Türk Kızılayı Genel Sekreterliği'ne şu telgraf gönderilmiştir:

"Erzurum'da ki depremedeler yararına Japon Kızılhaçı'nın bize telgraf yoluyla ilettiği 1000 İsviçre Frankı değerindeki Cenevre çekini ilişikte göndermekten onur duyarız.

Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Japon Kızılhaçı'nın bu cömert bağışını size ulaştırmaktan zevk duymakla beraber, ilişikte gönderilen makbuzla alındığını tarafımıza bildirmenizi rica ederiz" (K.A. K. 94 / B. 202).

Ukrayna Kızılhaç Genel Yönetimi, 20 Ocak 1925'de Kızılhaç Genel Yönetim Başkanı Ougarov ve Genel Yönetim Üyesi Dr I. Kholodny tarafından imzalanmış bir yardım telgrafını Türk Kızılayı'na göndermiştir. Yardım telgrafında Ukrayna'nın da içinde bulunduğu durumdan bahsedilerek şu ifadelerle yer verilmiştir:

"Ukrayna Kızılhaç Yönetimi bu Ocak ayının "19" nolu oturumunda yakın zamanda Erzurum Vilayeti'nde meydana gelen depremden haberdar olmuş ve bu korkunç felaket mağdurlarına yardım için Türk Kızılayı'nın kullanımına tahsis edilmek üzere 35 sterlin tutarında bağış yapma kararı almıştır.

Ukrayna Sovyet Cumhuriyeti'yle dostluk bağını pekiştirecek Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına hatırı sayılır ölçüde yardımı sağlayamadığımız için son derece üzgünüz.

Ukrayna son yıllarda bir dizi savaş, yabancı müdahaleleri ve en sonunda 1921-1922 korkunç kıtlığından çok çekti. Ukrayna Kızılhaçı'nın Ukrayna halkına götürdüğü yardım çok fazla para ve çaba istediğinden bu durum Erzurum halkına daha büyük meblağlarda yardım etmemizi engelliyor.

Paranın doğrudan Ukrayna'dan gönderilmesi zorlukları düşünüldüğünde, İngiltere'de ki delegemiz M. Rakovsky'den Londra'da bahsedilen meblağı size ulaştırmasını rica ettik.

En içten dileklerimizle saygılarımızı ve kardeşlik duygularımızı sunarız" (K.A. K. 94 / B. 238).

Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Ukrayna Kızılhaçı'nın kendilerine ilettiği bu yardım talebini 14 Mart 1925'de Uluslararası Kızılhaç Komitesi Başkan Vekili Edm. Boisser imzası ile Türk Kızılayı'na şu şekilde bildirmiştir; "28 Ocak tarihli mektuba karşılık Ukrayna Kızılhaç Genel Yönetimi Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin Erzurum'da ki felaketzede- lere yardım çağrısına, Ukrayna'da ki temsilcilerimizle irtibat kurarak 35 Lg.⁵ tutarındaki miktarı Türk Kızılayı'na vermek üzere Londra'da ki temsilcisini görevlendirmiştir.

Ukrayna Kızılhaçı, Ukrayna'da ki halkının durumu göz önünde tutulursa, Türk Kızılayı'na çok önemli destek sağlayamamaktan dolayı üzüntülerini bildirir.

Çağrımız neticesinde bize ulaşan haberleri sizinle paylaşmakta istekli olduğumuzu bildirir, en içten dileklerimizle saygılarımızı sunarız" (K.A. K. 94 / B. 241).

Uluslararası Kızılhaç Komitesi Hazine Şefi F. Sutter, 28 Şubat 1925'de Türk Kızılayı Hazinesi'ne Brezilya Kızılhaçı'nın bağış yaptığını bildirmiştir. F. Sutter imzası ile gönderilen telgrafta şu bilgiler yer almaktadır: "Erzurum bölgesinde ki felaketzede- lere yararına yaptığımız çağrıya cevaben Rio de Janeiro'da ki Brezilya Kızılhaçı'nın Cenevre üzerinden 500 frank tutarında ki bağış çekini size göndermekten onur duyarız. Bu cömert bağışından dolayı Brezilya Kızılhaçı'na teşekkür ettik.

İlgili mercilerce imzalanmış alındı makbuzunun bize geri gönderilmesini rica eder, en içten dileklerimizle saygılarımızı sunarız" (K.A. K. 94 / B. 253).

Dâhiliye Vekâleti'nden 26 Ekim 1924'de Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne yazılan resmî yazıda Salib-i Ahmer Cemiyeti'nin yaptığı yardımdan bahsedilerek yardım hakkında şu bilgi istenmiştir: "24 Ekim 1924 tarih ve 298/1507 numrolu resmi yazıda Beynelmilel Salib-i Ahmer Cemiyeti tarafından Erzurum felaketzedeğânının acılarını hafifletmek ve ihtiyacı için i'tâ kılınan beş bin İsviçre Frankı'ndan bahis mektubu melfûf olup merbuten irsal kılındığı iş'ar buyurulan beyanname nüshası zuhur etmemiş olduğundan mezkûr nüshanın irsaliyle beraber adı geçen meblağa aid muamele neticesinden malumat i'tâ buyurulması rica olunur" (K.A. K. 94 / B. 200).

5) Ukrayna Kızılhaçı'nın göndermiş olduğu yardım tutarında miktar 35 sterlin olarak yazılmıştır. Lg. para birimi kısaltması Uluslararası Kızılhaç Komitesi tarafından yapılmıştır.

Moskova'dan Rus Cumhuriyeti ve Kızılhaç Merkez Komitesi Başkanı Solovieff ve Genel Sekreter E. Korovine tarafından Türk Kızılayı Komitesi'ne gönderilen 13 Kasım 1924 tarihli yardım telgrafında; "Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin 242 no'lu genelgesiyle 13 Eylül'de Erzurum bölgesini sarsan üzücü depremden haberdar olan Rus Kızılhaç Merkez Komitesi kendini üzülmekten alıkoyamıyor. Ancak 2000 Ruble altın tutarındaki naçizane bağışı ihtiyaç sahiplerine dağıtılmak üzere Türk Kızılayı Merkez Komitesi'ne ulaştırarak yardım çağrısına gecikmeden cevap vererek ödevini yapmış bulunuyor" denmekteydi (K.A. K. 94 / B. 235.2).

Solovieff, Türk Kızılayı'na aynı gün bir başka telgraf daha çekerek felaketzedelere 2000 Ruble tutarındaki naçizane yardımı gönderiyor olduğunu belirtmiştir (K.A. K. 94 / B. 235.1).

Ayrıca Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadı Dersaadet Umumi Konsolosluğu Başşehbenderi 19 Ocak 1925'de Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne müracaat ederek; Rus Salibi Ahmer Cemiyeti'nin hareket-i arzdan zarar gören Erzurum Vilayeti ahalisine muavenet olmak üzere 1026 dolar 95 cent Moskova'dan göndermiş olduğunu bildirmiştir. Mezkûr meblağı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne tevdi etmek için bunda icab eden vesika bulunan memurlardan birinin konsoloshaneyeye gönderilmesini rica etmiştir (K.A. K. 94 / B. 235).

Erzurum depreminden bir süre sonra İspanya'nın Sofya Sefareti yetkilisi Sofya'da Erzurum hareket-i arzı için toplanması teklif olunan yardıma dair ortaya çıkan sorunla ilgili Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne başvurup yardım toplayabilmek için makbuz gönderilmesini istemiştir.

Bu başvuruda şöyle denilmekte idi: "Sofya'da mütemekkin Bulgaristan tebaası Müslüman Türklerden birkaç kişi dün nezdi acziyeye gelerek ahiren Erzurum şehrimizi ve civarını harab etmiş olan hareket-i arz felaketzedegânına muavenet zınnında iane derci cemîne teşebbüs etmiş olduklarını ve bu hususta müsaade istihsali zınnında Bulgaristan Dâhiliye Nezareti'ne müracaat ettiklerini beyan etmişlerdir. Ancak mumaileyhin ianenin riyaset-i celilelerinde bulunan Hilal-i Ahmer Cemiyeti namına ve onun makbuzatıyla cemini münasip gördüklerinden ve ianenin peşinen toplanarak riyaset-i celilelerine gönderilip bilahare makbuzunun elde edilmesi usulünün muavenette bulunacaklara kâfi derecede emniyet telkin etmemekte olduğunu işaret eyledikleri ve her ne kadar burada eskiden kalma ve fakat padişahlık devrine aidiyetleri sernamelerinden anlaşılan bazı makbuzat mevcut ise de bunların yeni iane derc ve cemî acizlerince muvafık görülmediğinden muavenet edeceklere verecekleri meblağ mukabilinde teslim edilmek üzere miktara kâfi yeni makbuzatın irsalini ve maksadı ma'ruz ile toplanarak ianenin derc ve ceminde takib edilmesi lazım gelen usullerden en muvafıkının mütalaayı devletleriyle birlikte sürati işârına inayet buyurulmasını istirham ve bu vesile ile takdimi ihtiramatı mahsus eylerim efendim" (K.A. K. 1261 / B. 29.1).

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nden gönderilen makbuzaları teslim alan İspanya Sofya Sefareti yetkilisi, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin 272/1146 numrolu ve Ekim 1924 tarihli resmi

yazısına cevap olarak Bulgaristan'dan 8 Kasım 1924'de şu telgrafı göndermiştir. "Arz ve sureti istimâlleri hakkında ki izahat ile birlikte leffen irsal buyurulan on cilt makbuz posta ile varid olmuştur. Ancak Erzurum felaketzedegânına iane cemî hususunda şimdiye kadar Bulgaristan Hükümeti'nden müsaade istihsali kâbil olunamamıştır. Daima istihsaline gayret olunan müsaadenin itasında talimatı aliyeleri dâhilinde hareket ve sürat ile makbuzatın irsal kılınacağı tabiidir" (K.A. K. 1261 / B. 29).

Bulgaristan'a gönderilen on cilt makbuza karşılık yeterince yardım toplanamamış ve Sofya İspanya Sefareti Yetkilisi, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne makbuzlarla ilgili 1773 numrolu ve 8 Kasım 1924 tarihli resmi yazıya cevap olarak şu telgrafı göndermiştir: "Erzurum hareket-i arzı felaketzedegânına iane derci hususunda taleb-i acziyeye binaen irsal buyurulan on cilt makbuz defatirinden ancak hususi surette bir makbuz sarf ve 1000 leva hâsılat derc edilmiş olduğundan ve bu defa hâsılat dercine imkân görülmediğinden mezkûr on cilt makbuzat defatirinin iadesini yoksa öylece burada hıfzı lazım geleceğinden sürati işârını bizlere inayet buyurmanızı rica ve arzı ihtiramat ederim efendim" (K.A. K. 1261 / B. 32).

Sonuç

Erzurum tarih boyunca birçok deprem yaşamış, bu depremlerin bir kaçı da Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk yıllarında vuku bulmuştur. Bu dönem de şiddet açısından en büyük yer sarsıntılarında biri olan 13 Eylül 1924 tarihli deprem bölgede çok büyük yıkıma ve can kaybına neden olmuştur. Kış mevsiminin yaklaştığı günlerde meydana gelen deprem bölge halkına büyük acılar yaşatmıştır.

Deprem bölgesinde ki halkın barınma, yiyecek, giyecek ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli çalışmalar ve maddi yardımlar yapılmıştır. Hükümet ve halk el ele vererek Erzurum felaketzedelerinin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmışlardır. Tabii bu hususta en önemli çalışmaları Hükümet ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti yapmakta idi.

Yağmur, çamur ve soğuk hava altında kalan Erzurum depremedelerine yurtiçinden yardım yapılırken yurtdışından da Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin yardım çağrısı neticesinde farklı ülkelerden farklı miktarlarda yardımlar yapılmıştır. Fakat yardım yapan ülkelerin gönderdikleri miktarlara bakınca kendi ekonomik durumlarını da göz önüne almak zorunda olduklarını anlıyoruz. Yurtdışından yardım gönderen ülkeler bağışlarını ya doğrudan doğruya ya da Uluslararası Kızılhaç Komitesi vasıtası ile Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne ulaştırmaya çalışmışlardır.

Deprem haberini Trabzon'da alan Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, gezisini yarıda keserek hemen Erzurum'a gelmiştir. Erzurum'da halk ile yakında ilgilenmiş ve halkın ihtiyaçlarının giderilmesi hususunda çalışmalar yapmıştır.

Dönemin Hükümeti elbette depremle ilgili faaliyetleri yürütmekteydi. Fakat Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın konuya el atması ve sorunların çözümüne önderlik etmesi, yardım çalışmalarının boyutunu çok ciddi bir oranda artırdı. Devletin var olan bütün imkân-

ları bölgeye aktı, bu işle görevli insanlar da Gazi'nin idaresi altında hızlı bir faaliyete giriştiler. Devlet millet işbirliği sayesinde depremin ortaya çıkardığı sorunlar çözülmeye başlandı. Reis-i Cumhuriyet'in önderliğinde çok kısa bir içerisinde, adeta zamanla yarışılarak bir buçuk, iki ay dolmadan felaketedelere yeni binaları teslim edildi.

Kaynakça

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). Bakanlar Kurulu Kararları (BKK). 030.01.40.237.4

BCA. BKK. 030.01.40.237.12.4

Kızılay Arşivi (K.A). Kutu No (K). 93 / Belge No (B). 174-174.1-174.2

K.A. K. 94 / B. 200

K.A. K. 94 / B. 202

K.A. K. 94 / B. 226

K.A. K. 94 / B. 227

K.A. K. 94 / B. 232

K.A. K. 94 / B. 234

K.A. K. 94 / B. 234.1

K.A. K. 94 / B. 235

K.A. K. 94 / B. 235.1

K.A. K. 94 / B. 235.2

K.A. K. 94 / B. 238

K.A. K. 94 / B. 241

K.A. K. 94 / B. 253

K.A. K. 1261 / B. 29

K.A. K.1261 / B. 29.1

K.A. K. 1261 / B. 32

K.A. K.1244 / B. 19

K.A. K.1244 / B. 98

K.A. K. 1244 / B. 134

Cumhuriyet, 16 Eylül 1340 / 1924

Cumhuriyet, 18 Eylül 1340 / 1924

Cumhuriyet, 20 Eylül 1340 / 1924

Cumhuriyet, 2 Teşrinievvel 1340 / 2 Ekim 1924

Cumhuriyet, 3 Teşrinievvel 1340 / 3 Ekim 1924

Cumhuriyet, 5 Teşrinievvel 1340 / 5 Ekim 1924

Cumhuriyet, 8 Teşrinievvel 1340 / 8 Ekim 1924

Cumhuriyet, 15 Teşrinievvel 1340 / 15 Ekim 1924

Tanin, 5 Teşrinievvel 1340 / 5 Ekim 1924

Akın, Fehmi (2008). *Atatürk'ün Sonbahar Gezileri*. Ankara: Cantekin Matbaası.

Atnur, İbrahim Ethem (2006). *Reis-i Cumhur'un Doğu İncelemeleri (1924 Erzurum Depremi)*. Ankara: Nobel Basımevi.

Ayhan, Erhan, Alsan, Esen., Sancaklı, Nusret, Üçer, Balamir (1980). *Türkiye ve Dolayları Deprem Kataloğu 1881-1980*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi.

Babüroğlu, Selahattin (1993). *Deprem ve Devlet*. Ankara.

Ergin, Kazım, Güçlü, Uğur, Uz, Zeki (1967). *Türkiye ve Civarının Deprem Kataloğu (Miltattan Sonra 11 Yılından 1964 Sonuna Kadar)*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.

Önder, Mehmet (1998). *Atatürk'ün Yurt Gezileri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Akbulut, Dursun Ali (2003). "1924 Erzurum Depreminin Samsun'da ki Yankıları" [Bildiri]. Yavuz Aslan, Salim Gökçen (Ed). *23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluştan Günümüze Erzurum I. Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, 23-25 Temmuz 2002*. (ss. 107-111). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Çapa, Mesut (2003). "Erzurum Depremi ve Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in Erzurum'u Ziyareti" [Bildiri]. Yavuz Aslan, Salim Gökçen (Ed). *23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluştan Günümüze Erzurum I. Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, 23-25 Temmuz 2002*. (ss. 642-656). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

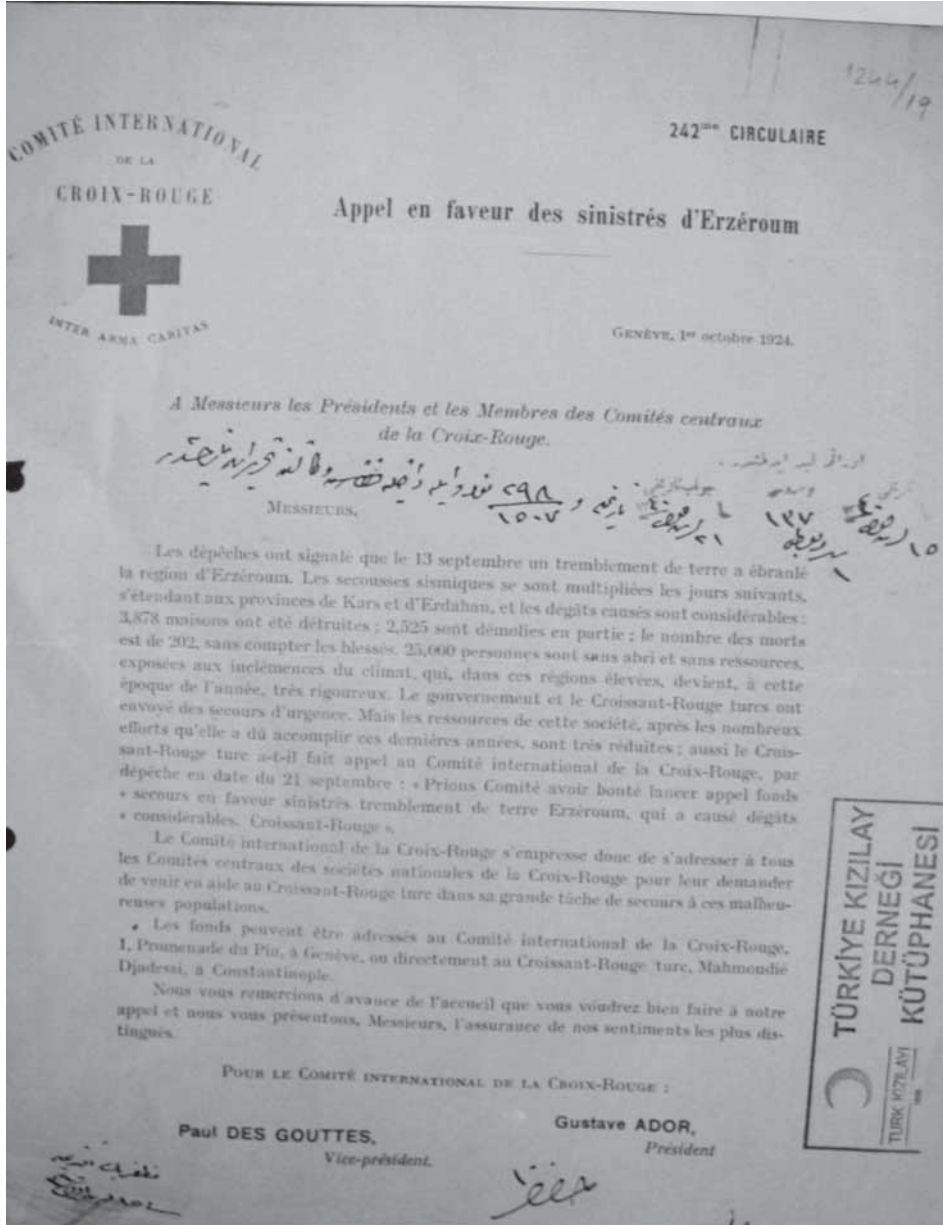
Ortak, Şaban (2002). "1924 Erzurum Depremi ve Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal'in İkinci Erzurum Gezisi". *Atatürk Dergisi*, III/2, 191-203.

Tozlu, Selahattin (2001). "Erzurum Tarihinde Depremler" [Bildiri]. *Tarih Boyunca Anadolu'da Doğal Afetler ve Deprem Semineri Bildirileri, 22-23 Mayıs 2000*. (ss. 93-118). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi.

Ekler

Ek 1. Cumhuriyet, 5 Ekim 1924, Gazi Mustafa Kemal Paşa Deprem bölgesinde.

Ek 2. Cenevre Uluslararası Kızıllaç Komitesi'nin 13 Eylül 1924'de meydana gelen Erzurum Depremi için yaptığı yardım çağrısı ile ilgi belge.

94/234

COMITÉ INTERNATIONAL
 DE LA
CROIX-ROUGE

Adresse Télégraphique: **INTERCROIXROUGE**
 Téléphone: STAND 13-85

Compte Chèques Postaux
 1.928
 Régulariser dans le
 Trésor. No 1963
 G/15
 CR 136

GENEVE, le 16 décembre 1924
 1, Promenade du Pin

Recommandé

Monsieur le Trésorier
 du Croissant Rouge turc
CONSTANTINOPLÉ

Monsieur le Trésorier,

Nous avons l'avantage de vous adresser ci-joint, la somme de : **Francs 665,35**

en un chèque sur l'Union de Banques suisses, No représentant le montant des allocations que le Comité international de la Croix-Rouge a reçu depuis son dernier envoi, pour les victimes des tremblements de terre d'Erzeroum.

En voici le détail :

Frs. 200,--	de M. Peltzer, Ministre de Belgique à Berne (don personnel)
Frs. 465,35	de la Croix-Rouge cubaine à La Havane.
Frs. 665,35	Total

En vous demandant de vouloir bien nous accuser réception du présent envoi au moyen de la quittance ci-jointe, nous vous prions d'agréer, Monsieur le Trésorier, l'assurance de notre considération la plus distinguée.

repondre et les reçus et quittance envoyés au C. R.
 Chef de la Trésorerie
 (F. Sutter)

Annexes : 1 chèque
1 quittance

TÜRKİYE KIZILAY
DERNEĞİ
KÜTÜPHANESİ

Ek 3. Erzurum depremezdeleri için Uluslararası Kızıllaç Komitesi'nin topladığı yardım ve bir kişisel bağış ile ilgili belge.